

žydų gimnazija buvo įsikūrusi Kęstučio g. 49, vėliau gimnazija perkelta į naujas patalpas Kęstučio g. 6 (šiuo metu gimnazijos vietoje matome tik Marijampolės centrinio pašto kiemo sieną). 1940 m., Lietuvą okupavus sovietams, gimnazija buvo uždaryta.

The first Jewish gymnasium was found in the diaspora of Marijampole in 1919 and it was the second one after Tel Aviv. The building did not survive during the war.

8. Haknasat Orhim arba Choralinė sinagoga

(P. Butlerienės g. 27). Po 1894 m. gegužės 26 d. kilusio gaisro buvo nuniokotas miesto centras bei tuometinė Policijos, dabar P. Butlerienės gatvė, todėl atstatant miestą atsirado erdvė, kurioje iškilo nauja sinagoga. 1899 m. miesto architektas Valerijus Rybarskis parengė maldos namų projektą ir, tikėtina, kad po metų Marijampolę papuosė gražus statinys. Sovietų valdžia čia buvo įkūrusi paruošų sandėlių bei daržovių parduotuvę. 1985 m. sinagoga buvo rekonstruota. Šiuo metu čia įkurta Birutės Kleizaitės-Vasaris menų galerija.

Aknasat Orhim or synagogue was built in 1899. In 1985 the building was reconstructed. At the moment it is the art gallery of Birute Kleizaite-Vasaris.

9. Kino teatras „Palas“ (Vytauto g. 27)

Pirmajame pastato aukšte gyveno kino teatro savininke ilgą laiką buvusi Rachelė Rozenbergaitė, o antrajame buvo kino salė. Šiame kino teatre būdavo rodomi Holivudo filmai, čia miesto vaikai susipažindavo su peliuku Mikiu ir jo draugais. Pirmojo pasaulinio karo metu R. Rozenbergaitė gelbėjo lietuvių vaikus nuo bado. Deja, ji buvo nužudyta kartu su kitais marijampoliečiais žydais pašešupyje.

The owner of the cinema “Palas” was Rachele Rozenbergaitė. The repertoire was made of Hollywood films. During the First World War Rachele Rozenbergaitė saved Lithuanian children from hunger. During the Holocaust she was killed together with many other Jews of Marijampole.

10. Miesto sodas (Vytauto g. / Sodo g. / Šv. Margaritos g. / P. Kriauciūno g.)

Tai seniausias miesto parkas, kuriam, minint kunigaikščio Vytauto Didžiojo metus, suteiktas Vytauto Didžiojo vardas. Miesto sode susitinkdavo tiek jaunuomenė, tiek vyresnioji marijampoliečių karta. Čia vykdavo renginiai, koncertai, vaidinimai, paskaitos. Miesto sodas buvo demokratijos židinys, nes čia nekildavo konfliktų tarp dešiniųjų

ar kairiųjų, tarp žydų ir lietuvių. Dažno išėivio atsiminimuose, ar jis būtų lietuvis ar žydas, tai pats gražiausias parkas pasaulyje, nes čia prabėgo jų vaikystės dienos.

Miesto sodas is the oldest town park. In memories of many emigrants, would it be Lithuanians or Jewish, it is the most beautiful park in the word.

11. Masinė žydų žudynių vieta ir kapavietė

(Šešupės slėnyje, netoli Varpo g.). 1941 m. prasidėjus Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karui, jau liepos 7 dieną Marijampolėje nužudyti pirmieji 32 marijampoliečiai žydai, o liepos 18 dieną – dar 53... Tai buvo tik pradžia. 1941 m. rugsėjo 1-ąją kareivinių šaudyklos teritorijoje buvo nužudyta daugiau kaip šeši tūkstančiai žmonių, tarp jų – beveik visi marijampoliečiai žydai. Žudynes vykdė Joachim Hammano „skrajojantis būrys“, kurio pagrindą sudarė lietuviškasis Tautos darbo apsaugos batalionas, o tiksliau, 3-ioji kuopa. Marijampolėje žydų žudynės vyko miesto teritorijoje, todėl šūvius ir aukų klyksmą girdėjo visa Marijampolė. Čia buvo palaidota dalis mūsų miesto...

In September 1, 1941 more than six thousand inhabitants of Marijampole and surrounding towns were murdered in the Sesupe valley. Almost all Marijampole Jews are buried here.

12. Naujosios žydų kapinės (Vokiečių g. / Vilkaiviškio g. kampas)

Šiose kapinėse žydai buvo laidojami 1918–1940 m. Tik 1992 m. jos buvo sutvarkytos. Tvarkant kapines, aptikta vienuolika akmeninių antkapių. Dešimt jų – sustatyti ratu, tai, ko gero, simbolizavo minjaną, (žydų religijoje, norint sukalbėti kolektyvinę maldą, būtinas dešimtys suaugusių vyrų skaičius). Vienas antkapio akmuo paliktas nuošalyje, jo suradimo vietoje. Taip pat yra išlikę šių kapinių tvoros pamatai.

New Jewish cemetery. Burial took place in 1918–1940. For many years it was weed-grown and only in 1992 the monument was built.

Marijampoliečiai žydai miesto kūrėjai

Marijampole's Jews were the creators of the city

MARIJAMPOLĖS TURIZMO
INFORMACIJOS CENTRAS

MARIJAMPOLĖ TOURISM
INFORMATION CENTRE

MARIJAMPOLĖS KRAŠTOTYROS MUZIEJUS

Sudarytojas – Arūnas Kapševičius

Remiantis istoriniais šaltiniais, galima tvirtinti, kad pirmieji žydai mūsų mieste įsikūrė apie 1744 metus. 1765 m. surašant gyventojus užfiksavo 347 žydų tautybės miestelėnai. Taip prasidėjo Marijampolės kūrimas, kuriame dalyvavo žydai, lietuviai bei kitų tautybių žmonės. Šiandien miesto žydų bendruomenę teprimena pastatai ir buvusių marijampoliečių darbai.

The Jews of Marijampole are the city developers. The Jews settled in Marijampole in around 1744. There were 347 townsfolk of Jewish nationality in 1765.

1. Senosios žydų kapinės (Šaulių g. 17). Įkurtos XVIII amžiaus antroje pusėje. Čia amžinojo poilsio atgulė pirmasis Marijampolės rabinas Haimas Perelmutteris Šeršoveris, apie 1825 m. pastatęs pirmąją mūsų mieste medinę sinagogą. Kapinės sovietinės okupacijos metais buvo sunaikintos. 1991 m. buvusių kapinių teritorijoje pastatytas paminklinis akmuo.

The old Jewish cemetery was found in the second half of the XVIII century. In 1991 a monument stone was set in the place of the former cemetery.

2. Rygiškių Jono gimnazija (Kauno g. 7). Seniausioje Suvalkijos gimnazijoje mokėsi ne vienas žydų tautybės moksleivis. Baigę gimnaziją jie pasirinko gydytojų, teisininkų, verslininkų ir kitų garbingų profesijų kelią. Šią gimnaziją baigė Lietuvos kariuomenės kapitonas Jokūbas Gensas, 1920 m. savanoriu įstojęs į karo mokyklą. Vokiečių okupacijos metais buvo Vilniaus geto žydų tarybos narys. Nuo 1942 m. liepos 12-osios vokiečių įsakymu pradėjo vadovauti getui. J. Gensas atsidūrė dviprasmiškoje padėtyje: vokiečių nurodymu turėjo pateikti masinių šaudymų

aukų sąrašus, antra vertus, antrą geto gyventojus nuo visiško sunaikinimo. 1943 m. rugsėjo 14 d. buvo iškviestas į Vilniaus gestapo būstinę ir ten nušautas.

Jokubas Gens studied in Rygiskiu Jono Gymnasium, the oldest one in our region. He was the volunteer of the Lithuanian Army. During the German occupation he was the head of the Ghetto. In September 14, 1943 he was invited to the headquarters of Vilnius Ghetto and shot there.

3. Didžioji sinagoga ir Beit Midrash'as (Kauno g. 4). Šioje vietoje pirmoji medinė sinagoga iškilo apie 1825 m., o mūrinė sinagoga ir šalia esantis Beit Midrash'o pastatas pastatyti apie 1889 m. pagal Valerijaus Rybarskio parengtą projektą. Per Antrąjį pasaulinį karą pastatai nenukentėjo, tačiau 1957 m., kilus gaisrui, jie buvo perstatyti ir įgijo dabartinį vaizdą.

The Great Synagogue and Beit Midrash. The first wooden synagogue was built in this place. The brick synagogue and Beit Midrash were built in 1889. During the Second World War these buildings were not destroyed. After the fire in 1957 they were rebuilt.

4. IZIS Izraelis Bidermanas. Šalimais stovėjusiame name (tuomet Dailidės g. 7A, dabartinių Vilkaviškio ir J. Dailidės gatvių sankirta) gyveno marijampoliečių žydų Bidermanų šeima. 1911 m. gimė sūnus Izraelis. Pramokęs fotografijos amato, neturėdamas nei pinigų, nei dokumentų, 1930 m. iškeliavo užkariauti Paryžiaus. Šis jo sprendimas buvo lemtingas. I. Bidermanas-Izis tapo vienu žymiausių XX amžiaus prancūzų humanistinės fotografijos meistrų.

IZIZ Biderman, who became one of the most famous artists of French humanistic photography after the War, lived nearby this Synagogue complex.

5. Jono Basanavičiaus aikštė. Jeigu pažvelgtume į Turgaus, vėliau Piliečių ir pagaliau Jono Basanavičiaus vardu pavadintą aikštę – čia geležies ir metalo dirbiniais prekiaavo Jakobas Aizikovičius, Berelis Blasbergas ir Šmerelis Rutenbergas, bakalėja vertėsi Zacharas Achronas ir Faivelis Kotleris, batais prekiaavo Chackelis Kalenickis, manufaktūra – Joselis Abelsonas, odos dirbiniais – Judelis Segalis, plytomis – Pesė Eichebergienė, ašutų plunksnų – Chaimas Londonas. Toje pačioje aikš-

tėje buvo Samuelio Finkelšteino restoranas, Chajos Garbarskaitės valgykla, Geršono Ribickio kavinė ir visur, kur beprisuktum, virte virė prekyba.

Marijampolė atgydavo trečiadieniais ir penktadieniais – turgaus dienomis, o aprimdavo šeštadienį, Šabo dieną...

In the current Jonas Basanavicius square a lot of Jews were involved in the trade after the War. Marijampole was busy on Wednesdays and Fridays – on market days and was calm on Saturdays, the Sabbath.

6. Marijampolės Rotušė (Kęstučio g. 1). 1931 m. Marijampolės burmistru buvo išrinktas Juozas Maurukas, o jo pavaduotoju Chaimas Rotšteinas. Jie kartu septynerius metus rūpinosi miestu ir jo gyventojais. Apie jų veiklą to meto spauda rašė: „Nuo to laiko prasideda miesto kultūrinimas. Dabar Vytauto sodas puikiai įrengtas ir patobulintas. Pastatyta graži rotušė. Basanavičiaus aikštėje sutvarkytas gražus sodelis su puikiom gėlių klombomis bei suoleliais. Miestas naujai pergrįstas. Pastatyta viena iš gražiausių Lietuvoje Petro Armino pradžios mokykla.“

Po kelerių metų buvę kolegos atsidūrė karo sūkurėje. Burmistras J. Maurukas bolševikų buvo pasodintas į Marijampolės kalėjimą, o po karo ištremtas į Sibirą. Viceburmistras Ch. Rotšteinas nužudytas Šešupės slėnyje.

Chaimas Rotsteinas was the viceburgomaster of Marijampole for seven years. Together with the burgomaster Juozas Maurukas they beautified and renewed the town. Chaimas Rotsteinas was murdered together with other Marijampole Jews near the Sesupe.

7. Marijampolės žydų gimnazija. 1919 m. Marijampolėje įkurta žydų gimnazija. Tai buvo pirmoji žydų aukštoji mokykla, įkurta diasporoje, ir antroji po Tel Avivo gimnazijos pasaulyje. Į ją stengdavosi patekti vaikinai ir merginos ne tik iš Marijampolės ar aplinkinių miestelių, bet ir iš visos Lietuvos. Senoji

